

Kamp Westerbork 1943

HOLOCAUST BIBLIOTHEEK

Philip Mechanicus

In Dépôt

Dagboek uit Westerbork

Voorwoord Bertien Minco
Inleiding Robert Jan van Pelt
Nawoord Koert Broersma

uitgeverij
Verbum

HERINNERINGSCENTRUM
 KAMP WESTERBORK

In Dépôt

Philip Mechanicus

In Dépôt

Dagboek uit Westerbork

Voorwoord Bertien Minco
Inleiding Robert Jan van Pelt
Nawoord Koert Broersma

Omslag: Interieur van een grote woonbarak, getekend door Otto Birman, 1943
(Bron: Collectie Herinneringscentrum Kamp Westerbork / Bruikleen Drents Museum)
© 2026 Uitgeverij Verbum (Almere)
© Inleiding en annotatie Robert Jan van Pelt
Vormgeving en binnenwerk: Jasmijn de Boer
ISBN 9789493028739

Meer informatie over Verbum Holocaust Bibliotheek: verbum.nl

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord Bertien Minco	9
Inleiding Robert Jan van Pelt	
Een schipbreuk verslaan	
Dagboek van journalist Philip Mechanicus uit Westerbork 28 mei 1943-28 februari 1944 . . .	15
1. Proloog - Lente en zomer 1933	15
2. Inleiding	19
3. Het vooroorlogse leven van Philip Mechanicus	40
4. Een opmerking over journalistiek en journalisten	51
5. Vluchtelingencrisis en de oorsprong van Westerbork	61
6. Oorlog en het begin van de bezetting	65
7. De Jodenvervolging in Nederland, 1940-1942	67
8. Ook in Nederland wordt vervolging genocide	76
9. Westerbork, 1942-1945	91
10. Een jaar in Westerbork	99
11. Austauschwitz-Auschtasch-Witz	113
12. Auschwitz	123
Nawoord, winter 2008-lente 2009	125
Literatuur	127

In Dépôt Philip Mechanicus	133
Schrift III vrijdag, 28 mei 1943 – donderdag, 1 juli	135
Schrift IV donderdag, 1 juli – zondag, 1 augustus	209
Schrift V zondag, 1 augustus – woensdag, 8 september	265
Schrift VI donderdag, 9 september – dinsdag, 5 oktober	333
Schrift VII dinsdag 5 oktober – woensdag, 10 november	369
Schrift VIII donderdag, 11 november – dinsdag, 16 november	395
Schrift IX dinsdag, 16 november – woensdag, 1 december	403
Schrift X woensdag, 1 december – donderdag, 16 december	425
Schrift XI donderdag, 16 december 1943 – maandag, 17 januari 1944	445
Schrift XI dinsdag, 18 januari – dinsdag, 1 februari	473
Schrift XIII woensdag, 2 februari – zaterdag, 12 februari	493

Schrift XIV	
zondag, 13 februari – zondag, 20 februari	515
Schrift XV	
zondag, 20 februari – maandag, 28 februari 1944	529
Nawoord Koert Broersma	
‘Ik kan heus wel een beetje schrijven, maar hier sta ik voor een afgrond of voor een berg Het is te machtig.’	543
Verantwoording Gerton van Boom, uitgever	561

VOORWOORD

De krachtige stem van Philip Mechanicus

Wie *In Dépôt* heeft gelezen, weet dat er in Westerbork elke dag wel iets te herdenken valt. Iedere door Philip Mechanicus beschreven dag in dit dagboek, dat hij bijhield tijdens zijn verblijf in kamp Westerbork tussen 28 mei 1943 en 28 februari 1944, bevat informatie over gruwelijke, en absurde gebeurtenissen. Vaak sla ik een willekeurige bladzijde open, zo ook vandaag. Het betreft de beschrijving van 25 juli 1943. Mechanicus schrijft:

Decreet van dr. Pick, chef van de quarantainedienst: aangezien vliegen besmettelijke ziekten overbrengen, is iedere kampinwoner verplicht vijftig vliegen per dag te vangen en ze, gewikkeld in een papiertje, bij het quarantainestation in te leveren. Het paard achter de wagen: de hopen vuilnis die in de nabijheid van het kamp liggen en waar de vliegen welig tieren, blijven buiten beschouwing, evenals de open onreine wc's, bronnen van besmetting.

Het is een heldere beschrijving die in al z'n gedetailleerdheid de werking van het perverse systeem van kamp Westerbork beschrijft, de plek waar alles erop gericht was om mensen om te tuin te leiden, ze in toom te houden en ze tegelijkertijd op een kwaadaardige wijze te vernederen. Vijftig vliegen per dag vangen, terwijl de vuilnis lag te rotten.

De betekenis van dit dagboek voor ons, de mensheid vandaag de dag, is nog altijd immens. Wie wil begrijpen hoe het systeem van vernietiging door de nazi's zijn beslag kreeg, doet er goed aan om dit journalistieke, gedetailleerde en feitelijke verslag te lezen, van binnenuit opgetekend. Het zijn er maar enkelen geweest, die dagboeken bijhielden en die ze het kamp uit wisten te krijgen. Etty Hillesum is een ander groot voorbeeld. Haar observaties en beschrijvingen zijn minder journalistiek, maar meer filosofisch van aard en lijken ook niet tot doel te hebben gehad om de ramp te verslaan. En dat is precies wat *Mechanicus* wel doet.

Dankzij de uitgebreide documentatie en het belang dat de nazi's hechtten aan een ordelijke administratie, kunnen we een reconstructie maken van wat er van dag tot dag gebeurde in kamp Westerbork. Mede door de foto's en de film van Werner Rudolf Breslauer, de fotograaf die vanaf 1942 gevangen zat in Westerbork en die van kampcommandant Gemmeker de opdracht had gekregen om het kamp te fotograferen en er later ook een film te maken, hebben we er vandaag de dag óók nog beelden bij. Dankzij brieven en kaarten die uit het kamp verstuurd werden kunnen we, soms tussen de regels door lezen hoe de gevangenen het hebben ervaren. Ook zijn er veel getuigenverklaringen in allerlei vormen in diverse archieven en publicaties, maar die zijn vaak na de oorlog opgetekend. Dankzij *Mechanicus'* helder geschreven werk zitten we naast hem in de barakken en lopen we achter hem aan door het kamp.

Wat mij ook telkens bij het lezen weer treft is zijn taalgebruik. Hoewel dit dagboek tachtig jaar geleden geschreven is, is het totaal niet verouderd en nog altijd zeer goed leesbaar. Ook voor educatief gebruik is dit boek daardoor aan te raden. Afgezien van wat 'kampjargon' dat je je eigen moet maken, kost het totaal geen moeite om te begrijpen wat er staat. Integendeel; het is spannend en ook meeslepend om te lezen want er staat wat op het spel. En dat voel je door het hele dagboek heen. De wetenschap dat hem een zwaard boven het hoofd hangt. Genadeloos.

Na het fragment over de vliegen schrijft Mechanicus op 25 juli 1943 ook uitgebreid over de slechte verhouding tussen de Nederlandse en de Duitse Joden, eveneens een gevolg van een duivels verdeel-en-heersspel dat in Westerbork werd gespeeld. Duitse Joden, die als slachtoffers van de nazi's vaak al in de jaren dertig van de vorige eeuw naar Nederland waren gevlucht, werden door de Nederlandse overheid bepaald niet van harte ontvangen. Voor de financiering van hun opvang werd de Nederlands-Joodse gemeenschap aangesproken. Zij betaalde voor de bouw van het vluchtelingenkamp op de Drentse heide, kamp Westerbork.

Begin juli 1942 was het moment waarop het kamp van vluchtelingenkamp doorgangskamp werd. Er werd om het kamp heen prikkeldraad aangebracht en er werden wachttorens geplaatst waardoor het officieel een gevangenenkamp werd. De 'oorspronkelijke bewoners', Duitse Joden, probeerden een plaats op de lijst van *Alte Lagerinsassen* te krijgen, waarmee ze transport naar 'het oosten' konden uitstellen. Wat het betekende om op transport te gaan wisten mensen niet, maar ze vermoedden weinig goeds. Als je iets kon doen om dat te voorkomen greep je de kans om op één van de lijsten te komen waarmee je een *Sperre* kon krijgen.

'Verdeel en heers' is niet voor niets een beproefde methode van dictators. Mensen die met elkaar in gevecht gaan, spannen niet samen en vormen zo geen gevaar voor de heersende elite.

De beschrijving van deze willekeurige dag in kamp Westerbork in 1943 geeft perfect weer hoe mensen er dagelijks functioneerden. Vliegen vangen en het hoofd boven water zien te houden, wachtend op het volgende transport in de hoop niet op die deportatielijst te staan.

Woensdag 11 augustus

Het grote feit van de dag: de vrouw, die met meningitis in barak 5 lag, heeft vandaag het leven geschonken aan een tweeling, een jongen en een meisje. Tegelijk heeft een meisje van zestien een kind gebaar...

Naast veel feitelijke informatie, worden er in het dagboek vooral ook veel situaties beschreven waarin mensen terechtkwamen en wordt er een reeks uiteenlopende dilemma's van de tijdelijke bewoners van de barakken geschetst. Het lijkt soms haast antropologisch veldwerk dat Mechanicus verricht, ware het niet dat ook hijzelf net zo gevangen zit als al die anderen en dat ook hij zijn best doet om onder het transport uit te komen. Dat lukt hem op 14 september 1943

Wachten tot de trein vertrokken is, tot half elf. Ik grijp een verdwaalde kruiwagen op het terrein voor de Registratie, laad mijn spullen op en rijd hem zelf terug. Onderweg hetzelfde toneel als van het vertrek: om de paar passen stop voor een hand, die mij gelukwens, in de barak komen uit elke vensternis handen die mij gelukwensen. Men vindt, dat ik verschrikkelijk geboft heb, men vindt dat ik uit de doden ben herrezen, men vindt dat ik een gelukskind ben. Ik laat al deze lofzangen maar over mij gaan, maar heb een nare smaak in mijn mond: ik alleen ben terug, terwijl zovele goede vrienden, zovele goede mensen door zijn. Naar de hel?...

Het is een cruciaal fragment, dat precies laat zien hoe verscheurd mensen zich al in de oorlog voelden met betrekking tot hun eigen kansen, pogingen te overleven, of momenten van 'geluk' als je uit een trein werd gevist of op een andere wijze net wist te ontkomen.

Ten slotte moet ook hij op transport. '15 maart 1944: *Abgereist nach Bergen Belsen*' staat er op een van de kaarten uit de administratie van de Gemeente Westerbork. Hij zal ruim een half jaar later sterven in Auschwitz. Er is weinig fantasie voor nodig om te weten hoe die laatste periode van zijn leven moet zijn geweest.

De schriften van Mechanicus werden meegenomen door mensen die het kamp in en uit konden reizen, zoals inkopers van goederen

en medewerkers van de Joodse Raad. Ze kwamen terecht bij zijn ex-vrouw Annie Jonkman. Dankzij een oproep van Loe de Jong om na de oorlog dagboeken in te leveren, werden de schriften door haar ingeleverd bij het RIOD en zijn ze nu nog altijd te lezen.

Ik krijg, evenals andere directeurs van herinneringscentra en oorlogsmusea, vaak de vraag hoe het verder moet met het vertellen over de oorlog wanneer er straks niemand meer in leven is die het zelf heeft meegemaakt. Het is onvermijdelijk, en dat besef ik maar al te goed, dat dit moment aanstaande is. En mijn antwoord ligt dan ook besloten in de publicatie van dit boek en de andere waardevolle publicaties van de eerste generatie.

Ik lees, herlees, kauw en sta stil. Om de geschiedenis van de Holocaust beter te begrijpen, neem ik het tot me in kleine porties en lees ik vaak kleine stukken van dit dagboek. Dan lees ik het fragment van ‘de dag van vandaag’, maar dan die van zoveel jaar terug, zoals die waarmee ik dit voorwoord begon.

Niets maakt zoveel indruk als het horen van de stemmen van hen die het hebben meegemaakt en die helder en luid doorklinken in het geschrevene. *In Dépôt* is een intiem, persoonlijk en journalistiek dagboek, waar de urgentie om te vertellen vanaf spat.

Bertien Minco

Directeur Herinneringscentrum Kamp Westerbork

INLEIDING

Een schipbreuk verslaan

Dagboek van journalist Philip
Mechanicus uit Westerbork

28 mei 1943-28 februari 1944

1. Proloog - Lente en zomer 1933

‘Ik ben op weg naar Palestina en zit op het verkeerde schip.’ Met deze pakkende zin begon de vierenveertigjarige Nederlands-Joodse journalist Philip Mechanicus een bericht, dagtekening ‘Aan boord van de “Italia”, 3 mei,’ dat zes dagen later, op 9 mei 1933, werd afgedrukt in het *Algemeen Handelsblad*, de vertrouwde krant van de Nederlandse zakenelite. Het ‘verkeerde schip’ was de Regia Nave (of RN) Italia, een 5000 ton zwaar passagiersschip, dat sinds 1905 op de Middellandse Zee voer. ‘Te Amsterdam had ik op de “Adria”, van de Lloyd Triestino, plaats besproken naar Jaffa; toen ik te Triëst aankwam, lag in plaats van de “Adria” de “Italia” aan de kade,’ legde Mechanicus uit. Het reis seizoen naar Palestina piekte meestal in de winter, en tegen mei zou de passagierscapaciteit van de kleinere RN Adria voldoende zijn geweest. Maar dit was niet het geval in mei 1933. ‘De golf van antisemitisme, die sedert de revolutie van Hitler door Duitsland slaat en welke ook in andere

landen van Europa haar invloed doet gelden, geeft de trek van reizigers naar Palestina plotseling een nieuwe prikkel. Daarom zit ik, gelijk ik reeds zeide, op het verkeerde schip.’¹

Normaal gesproken zou de RN Italia veel passagiers in de eerste klas hebben gehad, maar deze keer reisde slechts één persoon zo comfortabel. De tweede, derde en vierde klas waren vol, en zonder uitzondering gevuld door Joden. Slechts enkelen van hen hadden een zionistische beweegreden om in Palestina te leven. Een kleine groep ultraorthodoxe en hoogbejaarde Poolse Joden om er te sterven. Veruit de meeste passagiers waren, zoals Mechanicus het uitdrukte, ‘op verkenning’, en reisden als ‘toerist’. Ze hadden noch Palestina-certificaten, uitgegeven door de *Jewish Agency* binnen het jaarlijkse immigratiequotum van de Britse Mandaat-autoriteiten, noch het kapitaal om zich in Palestina te vestigen onafhankelijk van het quotum. Het belangrijkste is dat ze niet echt wisten wat ze moesten doen. ‘Een groot deel dezer “toeristen” zijn natuurlijk *Duitse* joden, die geen heden en geen toekomst meer hebben in het land hunner geboorte. Onder hen zijn kooplieden, een fabrikant, een aantal studenten, wien het verblijf aan de universiteit werd ontzegd; ook een studente. Een bekende figuur uit Amsterdamse diamantkringen begeleidt zijn jongen zoon op verkenningstocht naar Palestina.’²

1 Philip Mechanicus, ‘Palestijnsche Reisschetsen: Impressies van Boord’, in: *Algemeen Handelsblad*, 9 mei 1933, 5.

2 Ibidem.

Omslag van Philip Mechanicus' boek *Een volk bouwt zijn huis*, 1933

(Foto: archief Robert Jan van Pelt)

Mechanicus interviewde een erudiete vijftigjarige Duits-Joodse industrieel, die zijn tafelgenoot was in de tweedeklas-eetzaal. Hij klaagde niet, maar probeerde een verklaring te vinden voor de plotselinge ommekeer voor de Duitse Joden, die was ingezet door de nationale boycot van Joodse bedrijven van 1 april, gevolgd door een golf van ontslagen. Hij merkte op dat Hitler een enorme fout had gemaakt door een vervolging van de Duitse Joden te ontketenen: als hij hen de kans had gegeven hem te steunen, zouden velen bereid zijn geweest het nationaalsocialisme te aanvaarden als een stabiliserende kracht in een situatie van economische en politieke chaos. Studenten die derde klas reisden, uitten veel angst voor de toekomst, en slechts een beetje hoop. 'Zij waren op verkenning uit. Hun bleef niet anders over. Een toekomst hadden zij in Duitsland niet meer. Geen enkele Jood. Honger en de dood grijsden hun tegemoet. Iedereen die wat bezit maakt het te gelde. Verder: de leegte.' Ze uitten hun haat tegen het naziregime dat de macht had overgenomen, maar ook tegen de sociaaldemocraten, die niet de morele moed hadden gehad om in de kritieke dagen van maart 1933 hun macht in de weegschaal van de geschiedenis te gooien. 'Geen tram had te Berlijn meer gereden, geen fabriek meer gewerkt, als de

sociaaldemocratische leiders het parool der algemene werkstaking maar hadden uitgegeven’, vertelde een van hen aan *Mechanicus*. ‘De leiders waren voor hun taak niet berekend.’ Zijn kameraden waren het ermee eens. *Mechanicus* trok zijn conclusie: ‘Een hard oordeel uit de monden dezer jonge mensen, die tevergeefs mismoe-dig naar uitkomst zochten in een benard uur.’³

Er volgden nog vierentwintig berichten, die allemaal werden afgedrukt in het *Algemeen Handelsblad* – een krant die overigens niet veel Joodse lezers had en die niet veel aandacht besteedde aan het zogenaamde ‘Joodse vraagstuk’ in het algemeen of het zionisme in het bijzonder. Toch had *Mechanicus* op de een of andere manier de middelen en de ruimte gekregen om een opmerkelijk verslag uit eerste hand te produceren over de omstandigheden in Palestina in 1933. Hieruit bleek geen zionistische of antizionistische vooringenomenheid, maar een poging om dubbelzinnigheden en onzekerheden uit te pluizen van het project om een ‘Joods Huis’ in Palestina op te bouwen, vooral in relatie tot de toekomst van de Arabische bevolking. *Mechanicus* maakte zich zorgen dat het zionistische principe om geen gebruik te maken van Arabische arbeidskrachten bij de ontwikkeling van de landbouw in de steeds groter wordende gebieden die in Joods bezit waren, alleen maar kon leiden tot verdrijving van de Arabische bevolking. En die was gedoemd te eindigen in een nulsomspel tussen Joden en Arabieren. ‘Waarop het ten slotte aankomt, is niet *principiële zuiverheid* van een Zionistische grond- en kolonisatiepolitiek, die in de praktijk telkens weder tot gevaarlijke wrijvingen en conflicten leidt, doch op *praktische* politiek, waarbij, vooral onder den druk van den nood, weliswaar principiële concessies worden gedaan, maar die *voldoet*.’ *Mechanicus* had in Nederlands-Indië gewoond en gewerkt voor een krant die een verlicht koloniaal beleid zag als een uitstekend instrument om economische, politieke, sociale en morele vooruitgang in Afrika en Azië te verspreiden. *Mechanicus* sloot daarom zijn

3 Ibidem.

beschouwingen af met het verdringen van de Joodse dimensie van het zionistische project naar de achtergrond, en het plaatsen van een Europese dimensie op de voorgrond. ‘West-Europa kan stellig niet over het hoofd zien, dat de Joden, die zich in Palestina hebben gevestigd en die er zich nog zullen vestigen, een voorpost vormen van de Europese beschaving. Zoals ook Engeland en Frankrijk een voorpost zijn van deze beschaving. Het is de ironie van de geschiedenis dat de Joden, die Europa heeft verjaagd, het niet hebben verlaten als zijn vijanden, doch als zijn vrienden en verdedigers.’⁴ In dit geval, en gezien de strategische ligging van Palestina dicht bij het Suezkanaal, zou West-Europa de zionistische onderneming ondubbelzinnig moeten steunen.

2. Inleiding

Sinds zijn oprichting in 1827 was het *Algemeen Handelsblad*, ook wel *Handelsblad* genoemd, de vertrouwde krant van de Nederlandse zakelijke elite en het meer conservatieve deel van de intelligentsia.⁵ Met een klassieke, liberale *laissez-faire*-visie op de economie en sociale vraagstukken en een enigszins rechtsgeoriënteerde visie op de politiek, vertegenwoordigde het blad bestendigheid in een klein land – met een groot koloniaal rijk – dat internationale stabiliteit nodig had om te overleven en te bloeien. De Nederlandse illusie dat de stuip trekkingen van economische crises, revolutie en oorlog altijd bij de Nederlandse grens zouden stoppen, werd grondig op de proef gesteld: de crisis dreef de Nederlandse economie in het slop en de daaropvolgende Duitse bezetting maakte een einde aan alle zekerheden, publiek en privaat. In mei 1941 dwongen Duitse maatregelen de directie van het *Handelsblad* de Joodse journalisten te herplaatsen in administratieve functies. Op 5 juli 1941 werden hoofdredacteur Daniël Johannes von Balluseck en adjunct-directeur Sjoerd Boskamp gearresteerd en

4 Philip Mechanicus, ‘Palestijnsche Reisschetsen’, in: *Algemeen Handelsblad*, 10 september 1933, 1.

5 In 1970 fuseerde het *Algemeen Handelsblad* met de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (*NRC*), en draagt sindsdien de naam *NRC Handelsblad*.

vervangen door landbouwverslaggever Sjoerd Hoogterp, die sinds midden mei 1940 openlijk lid was van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB). Alle Joodse medewerkers van de krant, waaronder veertien journalisten in Amsterdam en zes buitenlandcorrespondenten, kregen een ontslagbrief.⁶ Een van hen was Mechanicus, die in 1921 bij de krant was komen werken en van september 1936 tot mei 1940 de buitenlandse afdeling leidde.

Na de bevrijding van Nederland op 5 mei 1945 werd het *Handelsblad* opgeheven, en net als alle kranten die na juli 1941 waren blijven verschijnen, was de reputatie van het blad aan flarden. De door verzetsgroepen opgerichte, illegale bladen *Het Parool*, *Trouw*, *Vrij Nederland* en *De Waarheid* leken de toekomst te hebben. Maar Von Balluseck, die het grootste deel van de bezetting in de gevangenis of als gijzelaar had doorgebracht, overtuigde de regering ervan hem en Bosma toe te staan een nieuw begin te maken met het *Handelsblad*, waarbij het eigendom van de krant werd overgedragen aan een stichting. Op 1 september 1945 verscheen het eerste nummer van de heropgerichte krant, met een nieuw Latijns motto: *Lux et Libertas* (Licht en Vrijheid). Twee maanden en vier dagen later meldde editie 56 van de nieuwe krant op de voorpagina de voortgang van de poging van het Britse leger om Nederlands-Indië in handen te krijgen na de capitulatie van Japan; ontwikkelingen in Tsjecho-Slowakije, waaronder het vertrek van de laatste Joodse ex-gevangenen uit het getto van Theresienstadt; en een in memoriam voor Mechanicus, vergezeld van een fotoportret. ‘Het vermoeden, dat onze collega Philip Mechanicus niet meer in ons midden zou terugkeren, is thans zekerheid geworden. Begin Oktober 1944 werd hij in het kamp van Auschwitz gefusilleerd.’ Het artikel vermeldde ‘Mechanicus was een journalist in hart en nieren’ en gaf een overzicht van zijn carrière als correspondent buitenlandse zaken en zijn promotie tot hoofd van de buitenlandafdeling van de krant in 1936. ‘Tot Mei

6 Piet Hagen, *Dubbel zondebok: Joodse journalisten in tijden van antisemitisme en vervolging 1920-1945* (Amsterdam en Antwerpen: Arbeiderspers, 2022).

1940 schreef hij de dagelijkse buitenlandse overzichten, waarin zijn kundigheid, zijn kernachtige stijl en journalistieke vaardigheid tot volle ontplooiing kamen. De oorlog zou een einde maken aan zijn loopbaan. Hij werd het slachtoffer der Nazipraktijken die hij met de pen zoo vaak had bestreden. Het “Handelsblad” verliest in hem een voortreffelijk medewerker.⁷

Het in memoriam verscheen enkele dagen nadat een Auschwitz-overlevende Mechanicus’ tweede ex-vrouw, de niet-Joodse Annie Jonkman, hun dochter Ruth Mechanicus, en Von Balluseck op de hoogte had gesteld van de datum en de omstandigheden van Mechanicus’ dood op 15 oktober 1944, drie dagen na zijn aankomst in dat kamp vanuit het concentratiekamp Bergen-Belsen. Toch werd in het artikel niet erkend dat Mechanicus was vermoord vanwege zijn antinazistische houding, maar omdat hij begin 1941 door de nazi’s, met stilzwijgende instemming van de Nederlandse ambtenarij, was geclassificeerd als een ‘volledige Jood’. Bovendien lijkt de laatste zin – ‘Het “Handelsblad” verliest in hem een voortreffelijk medewerker’ – een beetje onoprecht, aangezien de meeste lezers zouden hebben geweten dat alle Joodse medewerkers, waaronder Mechanicus, in 1941 bij de krant waren ontslagen. Een kwalificatie met het adjectief ‘voormalig’ zou dus op zijn plaats zijn geweest. Het lijkt geen twijfel dat Von Balluseck Mechanicus opnieuw zou hebben aangenomen, als hij de oorlog had overleefd.

Doordat de postume roem van Mechanicus is gebaseerd op een unieke journalistieke prestatie – het dagboek uit het doorgangskamp Westerbork dat u nu in handen heeft – lijkt het op het eerste gezicht een manco dat het in memoriam geen melding maakt van zijn gedwongen verblijf van bijna zeventien maanden in Westerbork, de belangrijkste Nederlandse voorkamer van de Duitse vernietigingskampen in het oosten. Het is begrijpelijk, gezien de chaotische situatie in die tijd. Ook staat er niets over de toepassing van zijn professionele vaardigheden op de ongekende situatie die hij daar

7 ‘Ph. Mechanicus Gefusilleerd’, in: *Algemeen Handelsblad*, 5 november 1945.

aantroef en het resultaat van die unieke activiteit: elf schriften met in totaal 539 geschreven pagina's. Onbekenden smokkelden tien schriften tijdens Mechanicus' verblijf in Westerbork het kamp uit naar Annie Jonkman en Ruth Mechanicus. Het laatste schrift stelde medegevangene Hildegard Ottenstein, geboren Cramer-Sachs, na zijn deportatie naar Bergen-Belsen veilig. Hildegard Ottenstein was de echtgenote van Hans Ottenstein, een van de machtigste gevangene-functionarissen in het kamp. Na de bevrijding had mevrouw Ottenstein dit schrift aan Jonkman en haar dochter gegeven. Toch wist Von Balluseck in 1945 niet veel over wat er met Mechanicus was gebeurd tussen zijn arrestatie in Amsterdam in september 1942 en zijn dood in Auschwitz in oktober 1944. Ook wist hij niet van het dagboek af dat Mechanicus in het Drentse doorgangskamp Westerbork had bijgehouden. Pas in 1950 werd het bestaan ervan bekend, toen Jonkman contact opnam met het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (in de volksmond RIOD), dat sinds de oprichting in 1945 actief oorlogsdagboeken verzamelde. Het RIOD kopieerde de schriften en registreerde ze in zijn dagboekcollectie onder nummer 391. De originele schriften bleven in het bezit van Jonkman. De beheerder van het dagboekproject, Tjitsche (Jitty) Sjenitzer-van Leening, las het dagboek en beoordeelde het als 'een voortreffelijk dagboek van zeer groot belang, het werk van een be-gaafd en geroutineerd auteur'.⁸ Abel J. Herzberg, die Mechanicus zowel in Amsterdam, Westerbork als in Bergen-Belsen had gekend, was de eerste die het dagboek als historische bron gebruikte. In 1950 publiceerde hij het 256 pagina's tellende essay 'Kroniek der Jodenvervolging' in *Onderdrukking en Verzet*, een vierdelige, door meerdere auteurs geschreven geschiedenis van de Duitse bezetting van Nederland. De titel van het hoofdstuk over Westerbork is vergezeld van een voetnoot waarin de bronnen voor het verslag van wat volgde werden genoemd: de eigen herinneringen van de

8 Zoals geciteerd in Koert Broersma, *Buigen onder de storm. Philip Mechanicus - Verslaggever tot in de dood, 1889-1944* (Assen: van Gorcum, 2019), 230.

auteur en 'een niet-uitgegeven, zeer lezenswaardig dagboek van Philip Mechanicus, in leven journalist en o.a. redacteur-buitenland van het *Algemeen Handelsblad*. Er volgt een korte biografie, die eindigt met de reden van zijn arrestatie in 1942, die hem naar Amersfoort, Westerbork, Bergen-Belsen en Auschwitz bracht. 'Zijn vergrijp heeft hierin bestaan, dat een pand van zijn openhangende jas over zijn ster was gewaaid.'⁹ Herzberg neemt verschillende lange passages uit het dagboek op. De eerste was zijn beschouwing hoe, vergeleken met andere kampen in de Nederlanden, Westerbork niet zo'n slechte bestemming leek. 'Hoe gelukkig waren niet de Joden, die uit de concentratiekampen in Amersfoort, Ellecom en later uit Vught, hier een onderkomen vonden. De vreugde van hen, die in de Sperr-barakken terechtkwamen, was slechts van korte duur; zij werden meestal na een dag of wat weer doorgezonden naar het oosten. Maar zij die met bloeduitstortingen, verwondingen, in- en uitwendig of wegens lichaamsverzwakking of psychische uitputting in de ziekenbarakken werden opgenomen, spraken van een paradijs.' Deze gevangenen werden verzorgd met alle middelen waarover de dwanggemeenschap van Westerbork beschikte: constante medische verzorging, extra voedsel en veel aandacht. 'Vrienden die op bezoek kwamen wezen de anderen aan: dat's een Amersfoorter, dat's een Ellecommer, dat's een Vughtenaar. Zij huiverden van medelijden en ontzag. Onder de uit de concentratiekampen gekomen ontstonden twistgesprekken wat erger was: Amersfoort of Ellecom; het publiek mengde er zich in. Amersfoort werd erkend als het toppunt van ellende. De Vughtenaren, die later kwamen, maar eerst in Amersfoort hadden vertoefd, bevestigden het. Voor velen was Vught een verlichting van de ellende, al was het er nog erg genoeg. Ook ná Vught was Westerbork nog een grote verademing, nog altijd een paradijs.'¹⁰

9 Abel J. Herzberg, 'Kroniek der Jodenvervolging,' in: J.J. van Bolhuis e.a., red., *Onderdrukking en Verzet*, 4 delen (Arnhem en Amsterdam: van Loghum Slaterus en Meulenhoff, 1949-54), deel 3, 197.

10 Ibidem, 199-200; Mechanicus, Dagboek aantekening van maandag 31 mei, 1943.

Philip Mechanicus

In Dépôt

Dagboek uit Westerbork

Voor kamp Westerbork behoort het dagboek van journalist Philip Mechanicus tot de belangrijkste egodocumenten en bronnen die zijn overgeleverd. Het belang van het dagboek wordt op één lijn geplaatst met dagboeken van Anne Frank en Etty Hillesum. Philip Mechanicus heeft Etty in het kamp meermaals ontmoet. Ze waren bevriend.

In Dépôt is een uniek ooggetuigenverslag – van dag tot dag beschrijft Mechanicus zijn verblijf in het kamp Westerbork. Tegelijk observerend en betrokken bij het lot van zijn medegevangenen, ‘alsof ik als officieel reporter een schipbreuk versla’, beschrijft hij het dagelijkse leven in de periode 28 mei 1943 – 28 februari 1944 in dit kamp. Schijnbaar zich distantiërend en haast commentaarloos koel – maakt dit dagboek tot een van de meest schrijvende documenten van de deportatie van meer dan 100.000 Joden vanuit Westerbork.

Dit dagboek heeft ‘hem inderdaad onsterfelijkheid opgeleverd als een trouw en gevoelig verslaggever van de Shoah’, aldus professor Robert Jan van Pelt die een nieuwe en uitgebreide inleiding bij het dagboek schreef. Het voorwoord is geschreven door Bertien Minco, directeur van Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Het nawoord is verzorgd door Koert Broersma, biograaf van Philip Mechanicus: *Buigen onder de storm. Philip Mechanicus - verslaggever tot in de dood 1889-1944*. Voor deze editie van *In Dépôt* is weer de originele spelling van het dagboek gevolgd.

